

ŽENA V TEMNEJ DOBE

RECENZIA KNIHY ELISABETH
YOUNG-BRUEHL *HANNAH ARENDT:
FOR LOVE OF THE WORLD*

ALFRED KAZIN*

Hannah Arendtovú som stretol v roku 1946 na večierku, ktorý usporiadal Elliot Cohen, redaktor časopisu *Commentary* pre rabína Lea Baecka. Bola to pekná, temperamentná, zmyselná štyridsaťročná žena, ktorá očarila mňa a všetkých prítomných. Jej záujem o novú krajinu a o anglofónnu literatúru bol súčasťou jej osobnosti rovnako, ako jej prízvuk a vášň pre diskusie o Platónovi, Kantovi, Nietzsche, Kafkovi a dokonca aj Duns Scotusovi. Pôsobilo to tak, akoby všetci spomínaní žili s ňou a jej náročným manželom Heinrichom Bluecherom v ošarpanom nájomnom dome na *West 95th Street*.

Tak ako Bluecherovci, aj ja som cítil, že Hitlerova vojna ešte neskončila. „Holokaust“ (vtedy to tak ešte nikto nenazýval) ako vyvrcholenie hrôzy dvanásťročného nacistického režimu dominoval v každej našej konverzácii, a tak ma neprekvapilo, keď som sa do počul, že Hannah píše knihu o totalitarizme. Hlavná myšlienka prvého vydania *Pôvodu totalitarizmu* (1951) bola presiaknutá nikdy nepublikovanou Bluecherovou filozofiou.

Bluecher, človek s úžasne bohatým vnútorným duševným životom, ktorý vo svojej obvyčajke zanietené rečnil o veľkých mysliteľoch a svoje pozoruhodné jazykové nadanie preniesol do *New School* a *Bard College*, nebol však schopný publikovať v nemčine ani angličtine. Tento nedostatok kompenzoval tak, že na vás doslova kričal

svoju filozofiu, a to tým najmilším možným spôsobom. Fantazíroval a preháňal a holdoval šlachetným klamstvám o svojich vojenských vedomostiach (v mladosti slúžil v kráľovskej armáde) a vzťahu k rodine maršala Bluechera.

Veľmi na mňa zapôsobil tým, že ako protestant a nezávislý nemecký radikál ženatý so židovkou sa priam identifikoval so Židmi. Nič ma tak neodradilo od starých „progresívnych“ presvedčení ako vyvraždenie Židov. Niekedy sa mi zdalo, že Hannah a Heinrich si neboli len blízki, ale že boli spojení tým, čo Churchill nazval „najhoršou epizódou v ľudskej histórii“. Ozveny nacistického zážitku pre nich nikdy nedoznali. A v povojnových rokoch na mňa Hannah zapôsobilá svojou neoblomnou židovskosťou, nezávislým záväzkom k židovskej vlasti, správcovstvom organizácie zameranej na navrátenie náboženských a kultúrnych pokladov, ktoré nacisti ukradli židovským komunitám. Ako utečenkyňa pracovala v Paríži po roku 1933 pre organizáciu *Youth Allyah*, ktorá sa usilovala dostať deti do Palestíny.

Tak ako mnohí iní židovskí myslitelia ani Hannah neprejavovala intelektuálny záujem o judaizmus. Oveľa väčšmi bola ovplyvnená kresťanskými myšlienkami a tým, k čomu sa hlásila celý život, teda filozofiou ako každodennou aktivitou. V Heidelbergu pod vedením Karla Jaspersa napísala známu doktorandskú dizertáciu o pojme lásky u Sv. Augustína a s obľubou citovala jeho obľúbené imperatívy, „Láska znamená: chcem, aby si bol.“ Na rozdiel od Bluechera sa Hannah Arendtová v rozhovoroch zmieňovala o tom, čo napísala alebo plánovala napísať. Keď som pri písaní tohto článku opätovne čítal jej diela, jasne som počul jej drsný, ale mäkký hlas opakujúci obľúbené témy a citácie.

Už v týchto povojnových rokoch, skôr než sa stala prvou ženskou profesorkou v Princetone, silnou osobnosťou v Chicagu,

H. ARENDTOVÁ & H. BLUECHER

* Alfred Kazin, "Woman in Dark Times" *The New York Review of Books*, Vol. 29, Number 11, 24. jún 1982.

Berkeley atď., bolo jej podmanivé rozprávačstvo nerozlučne spojené s jej ženským šarmom. Táto telesná a hmatateľná expresivita bola pre mňa jej najdôležitejšou vlastnosťou. Mala príliš veľkú bázeň pred veľkými mysliteľmi, a preto nehovorila o „originalite“ vo filozofii. Jej osobitý štýl, ktorý si osvojila na nemeckých seminároch, spočíval v tom, že „krúžila“ okolo veľkých mien a vždy, keď sa nestotožnila s tradičnou pozíciou, vyniesla kritiku v ich mene. Dokonca aj v kuchyni sa púšťala do neuchopiteľných detailov nemeckých špekulatívnych zamyslení. V začiatkoch pripomínal jej štýl paradoxne negáciu toho, čo Santayana nazval „egotizmom“ v nemeckej filozofii, v prospech politiky, verejného priestranstva, gréckej tradície *polis*.

Bolo to ironické, pretože aj keď sa od zdanelivej naivnosti nemeckej filozofie (niekdajší nacističes Heidegger bol jej najaktuálnejším príkladom) posunula k politickému mysleniu a počas písania Pôvodu totalitarizmu neustále citovala Montesquieua a Tocquevilla, zaujímali ju väčšmi (ako poukázal Sheldon) Nietzscheho predsudky o „elite“ a „dave“ než empirické pozorovania, s ktorými Tocqueville zaplnil svoju veľkú knihu Demokracia v Amerike.

Pôvod totalitarizmu považujem za knihu, v ktorej sa Hannah najviac sústredila na ústrednú tému, hoci vtedy bola ešte relatívne nerozptýlená pompéznym teoretizovaním Heideggera, Husserla, Jaspersa a Bultmanna, ktoré ju nikdy neprestalo prenasledovať. Kniha bola teda stále viac o „pôvode“ ako o nemeckej a ruskej spoločnosti. Napríklad v nej chýba odkaz na realitu cárskej spoločnosti. Brillantná štruktúra, ktorú vybudovala v posledných kapitolách na paralelách medzi Hitlerovou a Stalinovou byrokraciou, ich svojvoľného použitia vylúčenia a teroru a ústrednej dôležitosti polície, sa mi teraz, pri opätovnom čítaní tejto knihy, javí ako ohromujúca literárna idea, čosi ako štruktúra Danteho Pecla.

Dodnes si myslím, že jej téza bola správnou a že spoločnou črtou stalinizmu a hitlerizmu bola „úplná nadvláda“ (jasnejší výraz ako totalitarizmus). Ale Lenin, skutočný autor štátu jednej strany, sa v jej knihe nevyskytuje, pretože tam nefiguruje to Rusko, ktoré vytvoril. Fascinujúca sila knihy spočíva v Arendtovej nepovšimnutom dare *koncentrovanej literárnej sily*, posledné kapitoly sú zdrvujúce, apokalyptické. Túto silu však autorka dosiahla vďaka svojej ostrej logike. Kniha vychádza z výhradnej teórie totalitarizmu, s ktorou začala, a do ktorej mali zapadať vybrané fenomény. Nijaké iné dielo na túto tému nemalo taký vplyv. Jeho poslanstvo bolo jednoznačné. Totalitarizmus bol „údelom našej doby“.

Hannah Arendtová bola (na jednej strane) skutočne veľkou a neúnavnou teoretičkou. Ale mala aj zložitú povahu bola povestná svojou východopruskou prísnosťou k slabostiam a nezhodám ostatných, vždy pripravená kritizovať teórie a osoby, ktoré nemala v láske. Jej teoretizovanie a jej „panovačnosť“, ako ju vo svojej obdivnej, nezvyčajne úplnej a vo všeobecnosti vierohodnej biografii charakterizovala Elisabeth Young-Bruehlová, jej však nebránili byť *femme fatale* (hoci ona sama by bola týmto komplimentom iste zaskočená). Problémy, ktoré mala s manželkami niektorých svojich amerických obdivovateľov pripisovala len ich nerovnocennému postaveniu v porovnaní s ich príjemnejšími manželmi. Napriek tomu, že pohľadala feministickými traktátmi ako Druhé pohlavie Simone de Beauvoir, pochybujem, že sa o feminizmus zaujímala väčšmi než Immanuel Kant či už v zápomom alebo kladnom zmysle. K jej „hrdinkám“ nepochybne patrili ženy podobného morálneho razenia, napríklad Rosa Luxemburgová. Mnohé ženy sa na Hannah Arendtovej stali pozitívne závislé, reagujúc na jej dar priateľskosti.

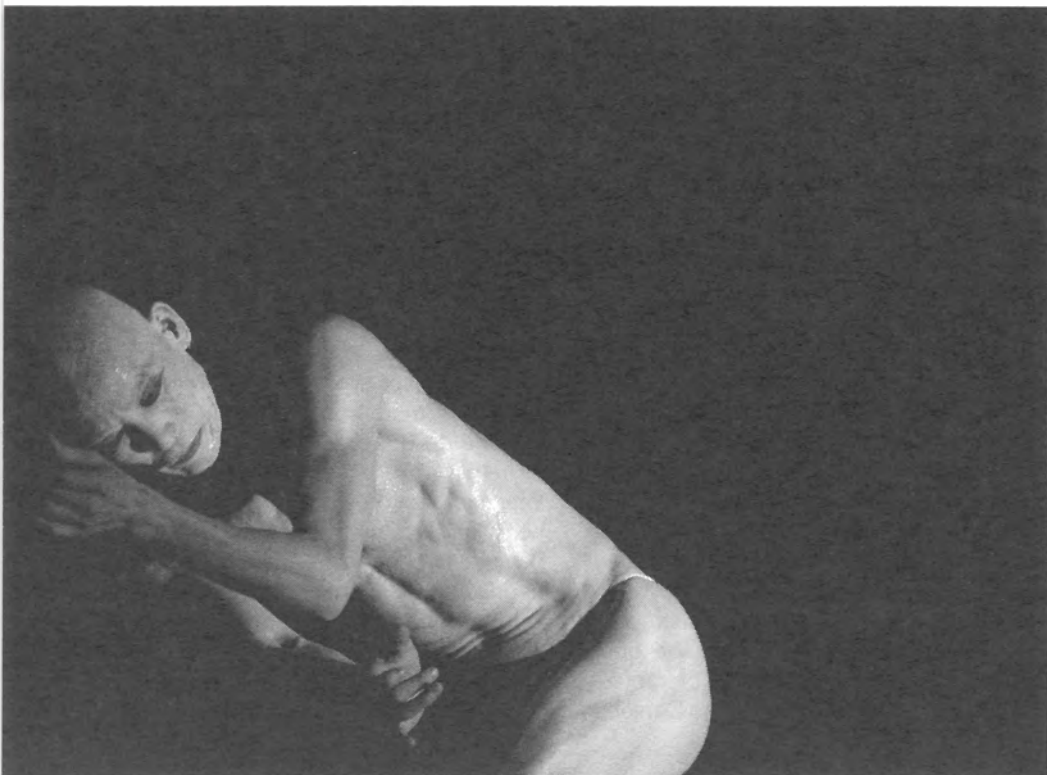
Ako prezrádza Young-Bruehlová, Hannah mala ako študentka aféru s Heidegge-

rom, s ktorou sa nikdy nevyrovnala. Požiadali ju o ruku také osobnosti ako Leo Strauss, W. H. Auden, Hans Morgenthau, a márne sa o to pokúšal rakúsky románopisec Hermann Broch. „Dovoľ mi byť výnimkou, Hermann.“ Na Arendtovej pohrebe všetkých šokoval jej cynický vydavateľ William Jovanovich, ktorý sa na okamih prestal ovládať a skríkol: „Vášnivo som ju miloval!“ Jej prvý manžel Günther Stern (neskôr Anders) ma raz na nejakom večierku počul hovoriť o Hannah a prerušil ma slovami: „Chcel by som vám poďakovať za to, že sa tak pekne vyjadrujete o mojej exmanželke Hannah Arendtovej.“ Keď som to povedal Hannah, zobrala to ako samozrejmosť a pripísala to ich duchovnej výchove počas obdobia, keď žili vo Weimare, ich výcviku v *Erkenntnis* vzájomného ocenenia. Ona a Bluecher boli „opití“ jeden druhým. Identifikovala sa s ním až do

takej miery, že ho nechala pochovať židovským pohrebným spolkom.

„Musíte premýšľať nad tým, čo robíte,“ tento refrén jej rozhovorov a kníh sa napokon stal dôvodom na zamietnutie Eichmanna ako bezmyšlienkovitej nuly. Za toto motto vďačila tréningu vo filozofii, a predovšetkým Heideggerovi, ktorého viera v „myslenie“ ako autonómnu činnosť ju ovplyvnila oveľa viac, než otcovská postava Jaspersa, ktorého štýl v súkromí pokladala za rozvláčny.

Emerson (jeho obdivovateľ Nietzsche sa smial, že bol až príliš ovplyvnený nemeckou filozofiou) si bol samofúbo istý, že „pokiaľ človek myslí, je slobodný“. Heidegger veril, že „myslenie“ (ktorému sa zrejme venovali len filozofi a básnici) hľadá zmysel, nie poznatky. Aby sme našli zmysel, musí jedinec zaujať postoj k vesmíru, zatiaľ čo vedomosti chcú vlastniť iba časť z neho. Vedec-

keď poznanie je príliš obmedzené. „Pravda“, unikátny predsudok našich myslí ovládaných vedou, sa dá priveľmi jednoducho potvrdiť, a preto je záujem o ňu prchavý. Heidegger kvôli imidžu „pravého filozofovania“ čerpal ako filozof intenzívne z pred-sokratikov a básnikov, napríklad z Hölderlina. Bol úmyselne „archaický“, a Arendtovej konečné ospravedlnenie jeho nacistického postoja bolo, že je „prastarý“. Obidvaja by iste súhlasili s „najnemeckejším“ Rilkeho výrokom: „Poézia je minulosť, ktorá vyviera v našich srdciach.“

Súčasťou toho, čo Arendtovú na Heideggerovi priťahovalo, bola poézia ako zaklíňadlo z minulosti, jej verše boli clivé a lyrické, a sama vnímala poéziu ako ústrednú súčasť svojej schopnosti *diviť sa* nad fenomenálnym svetom. To, čo Heidegger zdôrazňoval ako *Denken*, bolo v skutočnosti objavovanie, dokonale nastavená pozornosť na to, čo je „skryté“. To v Arendtovej podporovalo a zintenzívňovalo spojenie medzi rozmyšľaním ako dialógom so sebou samým a jej prirodzeným zmyslom pre samotu. Vyrastala bez otca, a ešte predtým, ako sa stala utečenkou a dominantnú úlohu v jej sebakoncepte „vyhnanca“ začalo hrať „bezdomovecťvo“, hlásila sa k nemeckej tradícii povznesenej samoty. Tento pocit v jej nezaujal ani v Amerike.

Zmysel pre slobodu, ktorý bol pre jej politickú teóriu kľúčový, závisel od ľudskej schopnosti myslieť pre myslenie. „Myslenie“ ako pozitívny ideál, ako spôsob približovania sa ktorémukoľvek objektu bez toho, aby sa človek podvolil jeho svetskej reputácii, sa stalo jej prostriedkom nezávislosti, ako aj stálym stimulom jej neúnavnej inteligencie. Jej intelektuálne sebavedomie išlo ruka v ruku s úprimnou „osamelosťou na tomto svete“, ktorej sa jej vždy podarilo pripísať filozofickú, ba až teologickú auru. Bol to základ skôr jej slobodného náboženského záujmu než viery. Nikto tak nepohrdal „psychológiou“ ako ona, Freudovo meno nikdy nespomenula bez toho, aby sa

zasmiala. V jej nie veľmi častých okamihoch emocionálneho vypätia nebola iba príťažlivá, ale v boji so sebou samou pôsobila až antigonovsky. Konflikty a zložité vzťahy ostatných nebrala príliš vážne – hlavne vtedy, keď boli beznádejne osobné, takže sa z nich nedalo vyviaznuť prostredníctvom „myslenia“.

Toto všetko prispelo k neutíchajúcej vážnosti Arendtovej štýlu, a pevnému úsudku o tragickej vízii našej doby, badateľnej vo všetkom, čo napísala. Hnev, ktorý vzbudila kniha *Eichmann v Jeruzaleme* medzi niektorými intelektuálmi, len vyniesol na povrch pocity, potlačené pri čítaní *Pôvodu totalitarizmu*. „Banalite zla“ predchádzalo „radikálne zlo“.

„Je to zdanie nejakého radikálneho zla, predtým nepoznaného, čo ukončuje naše chápanie vývinu a zmeny hodnôt. Tu neexistujú politické, historické, ani jednoducho morálne štandardy, ale nanajvýš uvedomenie si, že moderná politika by nikdy nemala byť politikou, ako ju vnímame, teda politikou *všetko alebo nič*...“

Strach z „rozlúčenia“, ktorý bol taký dôležitý pre jej emocionálny charakter, spôsobil „rozchod s tradíciou“ vo filozofii a politike. „Osamelosť“ (starostlivo odlišená od nevyhnutnej samoty „myslenia“) pripisovala atomizovaným a odcudzeným masám, ktorých bezmocný hnev poskytol príležitosť zotročujúcim nacistom. Jej prenikavý zmysel pre stratu, napätie spôsobené spomienkami na zlaté weimarské dni, ktoré ju prenasledovali na rušnej, sparnej *Upper West Side* (z okien jej nového bytu na *Morningside Drive* vidla park, do ktorého vstúpil by bolo samovraždou), jej priniesli viac než zvyčajné trápenie utečencov. Musela sa zmieriť s Adenauerom ako predtým s Hitlerom, Nixonom a zároveň s Johnom Adamsom, ktorého uctievala pre americké uši možno až príliš didakticky ako tvorcu amerických „svetlých začiatkov“. Prestúpiac z nemeckého idealizmu na politickú teóriu musela sa konfrontovať

a vysvetlíť toľko fenoménov, až sa stala autoritou v krajine, ktorú ako dobrá Európanka (tak isto ako Freud) kedysi nenávidela, ale zamilovala sa do nej pre jej tradíciu politickej slobody v najstaršej písomnej ústave v západnom svete.

Ústrednou skutočnosťou jej existencie a filozofie bola ambivalencia. Na jednej strane vyzývalo povedala nemeckému publiku, keď sa tam stala veľkou favoritkou a vyhrala cenu „Som nemecká Židovka vyhostená Hitlerom“. Na druhej strane, opätovné vytvorenie tradície spočívalo na nej a na jej, ako ju nelichotivo nazývala, „bande“ (ľuďoch ako napríklad Heidegger).

Tento konflikt medzi židovkou a Nemkou v nej presne „sedel“ s ohromujúcou tvorivosťou nemecky hovoriacich Židov od

Mosesa Mendelssohna, Heineho, Marxa, Kafku, a po jej priateľov Waltera Benjamina a Hermanna Brocha. *Locus classicus* je Arendtovej až trýznivo autobiografický životopis Rahel Varnhagenová: Život Židovky. Rahel Varn-

hagenová (1771 – 1833) sa narodila ako Rahel Levinová, dcéra židovského obchodníka zo zlatom, a vydala sa za nemeckého šľachtica. Viedla známy salón a stala sa súdobým symbolom „univerzalizmu“ v dobe, keď ešte osvietenstvo v Nemecku povoľovalo takéto jednoduché výmeny medzi „židovkou“ a Goethem, Schleiernacherom, Fichtem, Chamisso, Brentanom, Wilhelmom a Alexandrom von Humbolt. Napätie, ktorým je kniha presiaknutá, často znie priam zúfalo. Osobnostne neveriteľne atraktívna Rahel niekedy trpela pocitom, že sa zapredala a až na sklonku života pripustila, že je konečne rada tomu, že sa narodila ako židovka. Jednako sa však – podobne ako jej nepokojná biografka Hannah Arendtová – zaujímala o všetko, čo sa týkalo židovskej „identity“ a statusu židovstva, okrem starého náboženstva.

WALTER BENJAMIN

Marxov otec dal svojho syna pokrstiť, Heine konvertoval, aby mohol vstúpiť do spoločnosti, Freud napriek tomu, že bol závislý od viedenskej židovskej spoločnosti v časoch, keď ním „slušný“ svet pohádľal, pohodlne odmietol všetky náboženstvá ako „ilúziu“. Kafka, ktorý rovnako ako jeho zapálená obdivovateľka Hannah Arendtová svedomito rešpektoval židovskú kultúrnu tradíciu, dokonca aj jidiš, nebol o nič nábožnejším židom než ona. Svoju gójskemu obdivovateľovi Gustavovi Janouchovi raz povedal: „Ten, kto má vieru, nemôže o nej rozprávať; ten, kto nemá vieru, by o nej nemal rozprávať.“

Tí, čo sa narodili do židovskej ortodoxie z nej zvyčajne „uniknú“, aby mohli tvoriť nezávislí. Úspechy väčšiny známych moderných židov sú v takom očividnom rozpore so Zákomom, že jednotliví východní židia (*Ostjuden* – poslední, ktorí sa uvoľnili) vstúpili na svetovú scénu s veľkým oneskorením. Izraelský učenec Jacob Talmon hovorieval, že práve toto bola tragédia sionizmu: prišiel príliš neskoro. Nemeckí židia boli oslobodení od náboženstva skôr ako ostatní židia, čiastočne aj vďaka entuziazmu pre slobodné bádanie v nemeckej filozofii a literatúre. Dokonca ani „najväčší“ židovský učenec našej doby Gershom Scholem, popredný odborník na židovský mysticismus, nebol praktizujúcim židom. Pokiaľ viem, ultraortodoxní sa zvyknú vyhýbať diskusiám o holokauste. Ako povedal môj študent David Zuger: „Je to príliš čerstvé.“

Mladý Karl Marx tvrdil, že proletariát mal uskutočniť misiu nemeckej filozofie. Hannah Arendtová, tradicionalistka, ktorá však nenašla tradíciu pre svoje židovstvo, veľmi ovplyvnil duch evanjelií, ale nie kresťanská viera. Prvé vydanie Pôvodu totalitarizmu skončilo hlasitou útechou uväzneného Svätého Pavla – „Neubližujte si, veď my všetci sme tu“.

Keď vyšla kniha Eichmann v Jeruzaleme, vôbec ma neprekvapilo, že Arendtová sa hnevla na izraelského žalobcu Hausnera,

ktorého nazývala „židom z Galície“ a „typom z geta“. Často som ju síce počul hovoriť o „malých Židoch“, a hoci som raz zachytil, ako sa svojej nemeckej priateľke priznala, že jej starý otec bol Rus, až do vydania tejto vynikajúcej informatívnej biografie som nevedel, že príbuzní jej matky boli v skutočnosti ruskí židia, a že židia z Königsbergu (v súčasnosti Kaliningrad) mali poväčšine ruské korene.

Keby Hitler nehádzal nemeckých a ruských židov „do jedného vreca“, možno by sa tí nemeckí nikdy nezbavili strachu a pohrdania voči svojim ruským bratom, strachu, ktorý bol v skutočnosti obavami zo židovskej ortodoxie (vnímanej ako ekvivalent nižšieho spoločenského postavenia). Chaim Weizmann (sám neveriaci) bol zaskočený samolúbosťou, s akou sa niektorí parvenu vyhlasovali za „Nemcov židovského vierovyznania“. Židovská viera rabína Lea Baecka bola taká pevná, že sionizmus nazýval „barličkou, ktorú nepotrebuje“. Arendtová ním však opovrhovala dlho pred vydaním knihy o Eichmannovi, v ktorej ho označuje výrazom „židovský Führer“.

Arendtovej sebaaponímanie židovky sa nespájalo s úctou k synagóge. A keďže synagóga ako základ židovského spoločenského života vyžadovala „vodcovstvo“, zakladalo sa jej obvinenie z knihy o Eichmannovi, podľa ktorého mnohí členovia *Judenräte* spolupracovali s nacistami, zakladali na dešpekte k židovským „vodcom“, a nie na hlbšom pochopení skutočnosti, že „prekliati“ židia boli politicky „bezmocní“. Sama Arendtová sa pokladala, podľa vzoru francúzskeho kritika židovského vierovyznania Bernard Lazara, skôr za „vydedenca“ než za „parvenu“. Samozrejme, pokladať sa za (celkom nezávislého) „vydedenca“ v intelektuálnej Amerike, bolo jednoduchšie ako v Treblinke.

Kniha *Eichmann v Jeruzaleme* bola bravúrnym žurnalistickým počinom, majstrovským – avšak často arogantne tendenčným – zhromaždením dôkazov. Arendtová sa stala výnimočne zdatnou

literátkou píšucou po anglicky, a jej štýl bol podľa známej výčitky Gershoma Scholema „nelútoštný“. Vedel som, že nezniesla kritiku, a tak ma neprekvapilo, že po tejto neuspokojivej poznámke začala Scholema oslovovať jeho starým nemeckým menom „Gerhart“.

Téza o „banalite zla“ vyplynula z dnes už okrídlenej Arendtovej myšlienky, že obyčajní byrokrati, hrozivo „obyčajní“ funkcionári ako Eichmann, „nepremýšľali“ o tom, čo robili, a podľa vkusu filozofov boli nudní. Na jej základe sa však neprestalo „ubližovať premýšľaniu“. Mnohí novinári a televízni komentátori používajú výraz „banalita zla“ tak sebavedome, až je z toho človeku nevoľno.

Sama Arendtová vyvrátila tézu banality tým, že na začiatku knihy kritizovala pokus Eichmannovho žalobcu vysvetliť jeho konanie diabolským charakterom. Povedala, že osoba obvinená z vraždy nesmie byť posudzovaná na základe „charakteru“, ale predovšetkým na základe skutkov. Na „vyhladení“ (ako tieto skutky nazval svet) šiestich miliónov židov nie je nič „banálne“. Holokaust podľa nej vyvolal na strane židovských intelektuálov príliš veľa „jalových rečí“, príliš veľa zbytočných pokusov o vysvetlenie, zlých literárnych diel a pokryteckého teologizovania. Niet pochyb o tom, že množstvo hrozivo irelevantnej literatúry naozaj potvrdzuje Arendtovou kritizovanú politickú neschopnosť židov. Ale ani ona nie je výnimkou.

Ako ukázala Young-Bruehlová vo svojom vynikajúcom životopise, Arendtová dokázala byť nekonzistentná až do krajnosti. Jej politické úsudky z rozhovorov, ktoré viedla počas McCarthyho éry, sú úplnou katastrofou: avšak jej uvážená retrospektíva o nesmiernej degradácii Ameriky v posledných rokoch je správne trpká, ba dokonca až tragická (o americkej skúsenosti za posledných dvesto rokov zatiaľ nikto nepovedal nič, čo by prekonalo jej úvahy na stránkach knihy *Home to Roost*. Politický inštinkt ju neomylnne viedol ku

kritike tých, čo sa ako Sidney Hook stále nazývali „socialistami“, avšak viac sa zaujímali o protiruské dianie v zahraničnej politike a prehliadali alebo ospravedlňovali drancovanie na domácej pôde. O vplyve tých, ktorých nazývala exkomunistami (a nie „bývalými“ komunistami), hovorila už veľmi skoro, v päťdesiatych rokoch. Exkomunistami nazývala Arendtová tých, čo svoju kariéru založili na politickej minulosti. Bolo to v časoch, keď bývalý trockista Irving Kristol vyzýval k obmedzeniu občianskych slobôd. Ani trochu ju neprekvapil jeho následný vzostup.

Keďže nikdy nebola ľavičiarica, ignorovala potrebu mať „smer“. Verila v „revolučné zhromaždenia“, nadšene podporovala Churchillovo verejné odsúdenie „železnej opony“, obdivovala Rosu Luxemburgovú (povznesene ignorujúc jej revolučný marxizmus), nebrala ohľad na malý „kancelársky teror“ svojho obľúbenca Johna Addamsa. Kniha Sloboda a zodpovednosť (*Freedom and Justice*) to všetko povedala za ňu. Bola by prevrapená, keby si prečítala jej zavádzajúcu kritiku od Petra Bergera v *The New York Times Book Review*, v ktorej vyznieva ako predstaviteľka nemeckej ľavice. Nemeckí učitelia, ktorým prednášala, ju v skutočnosti nemilosrdne kritizovali ako spiatočníčku. Jej názor na mnohé súdobé záležitosti bol skôr morálny ako politický, viac svojrázny než „uvážlivý“ v liberálnom (alebo pravico-
vom) americkom štýle: dokonca ani ona by ich neočakávala.

Ale naozaj výnimočnou, hlavne v porovnaní so zmiešaným úspechom a strachom príznačným pre toľkých amerických židov v povojnových rokoch, sa stala za presvedčenie, že za dar bytia treba byť vďačný (vždy ho budem považovať za prejav jej intelektuálnej lásky k Bohu). Jednoduchšie povedané: mnohí moderní židia sú nábožensky frustrovaní, a to ona nebola ochotná. Síce neprikladala veľký význam judaizmu, a často nemala so židmi trpezlivosť, ale robila to z duchovnej potreby. Mnohí z tých, ktorí vystupovali v mene židov a hovorili aj o holokauste, podľa nej len dychtili po dôležitosti – a, čo je hlboko dojímavé, po identite.

Ani na okamih som sa nedomnieval, že by Hannah Arendtová poznala riešenie židovských dejín. To riešenie možno ani neexistuje, aspoň nie dovtedy, kým kríza viery zostane nepovšimnutá. Ale skutočnosť, že meno Hannah Arendtovej sa stalo hrozbou a strašiakom pre mnohých, a nekonečnou útechou pre niekoľkých, pramení z toho, že svoju expresivnosť (výsledok skúsenosti, osobnosti, „lásky k svetu“ oveľa väčšmi než len „myslenia“) investovala do presvedčenia, že v dejinách nastal zlom. Zažila ho. O tom, že došlo k „zlomu“, že skutočne žijeme v „temnej dobe“, nemohol pochybovať nik z tých, čo sa s ňou stretli. Arendtová na rozdiel od väčšiny z nás nemohla tento zlom akceptovať, preto zostala žiarivým príkladom.

z angličtiny preložila Ivica Horkovičová

